

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

XXI International Science Conference
«Modern technologies and science:
problems, new and relevant
developments»

May 26-28, 2025

Zaragoza, Spain

MODERN TECHNOLOGIES AND SCIENCE: PROBLEMS, NEW AND RELEVANT DEVELOPMENTS

Abstracts of XXI International Scientific and Practical Conference

Zaragoza, Spain
(May 26-28, 2025)

ПОРИ РОКУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЖИВОПИСІ XVI- XVII СТОЛІТЬ

Хорошев Олександр Миколайович

кандидат історичних наук, доцент

Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)

Науку неможливо уявити без творчості. І тут вона стає дуже близькою до мистецтва. Хоча, на перший погляд, наука більше пов'язана з даними та аналізом, а мистецтво – з емоціями та їх вираженням, але вони, за своєю суттю, є методами дослідження природи та світу.

Тісний зв'язок між людиною та природою, її залежність від стану оточуючого середовища з давніх давен знаходили своє відображення в мистецтві. Форми відображення могли бути різними: від античних персоніфікацій сезонів року та алегорій, до пейзажів як самостійного жанру мистецтва живопису. Як би не змінювалися сезонні метаморфози оточуючого середовища, завжди існувала якась загальна тенденція в їх зображенні: відображення циклічності часу, подібність пір року стадіям людського життя тощо. Праця як невід'ємна частина діяльності людини, як прояв її волі, як запорука існування самого її життя, не суперечила системі уявлень людини про облаштування Всесвіту, в якому дні, тижні, місяці, пори року були проявом творення Бога, а сезонні роботи людей ставали частиною цього одвічного процесу.

Тема циклічного перебігу часу з давніх давен приваблювала увагу людини. Календарні міфи свідчать про найважливіші для людської свідомості процеси структурування хаосу та побудови стійкого світового порядку. Перші зображення сезонів року, що дійшли до нас, відносяться до епохи античності. В мистецтві тієї пори вони персоніфікувалися у вигляді жіночих фігур та фігур крилатих геніїв. Вічно змінювані пори року асоціювалися з ідеєю універсального порядку світу, нескінченним циклічним повторенням смерті та народження; природи, що вмирає та відроджується. Уже в ті часи склалися певні канони зображення сезонів року. Так, весна зображувалася у вигляді прекрасної юної богині квітів Флори, літо як богиня родючості Церера, осінь – у вигляді веселого бога виноробства Вакха, а зима – як старий, що грівся біля вогнища.

В Середні віки античні традиції зображення сезонів року та місяців продовжили своє існування. Праця на землі була основою буття. Середньовіччя насамперед було аграрною добою. Тема часів року у вигляді циклів сільськогосподарських робіт отримала широке розповсюдження в західноєвропейському середньовічному мистецтві. Яскравим прикладом таких зображень стали часослови. Композиційно зображення будь-якого місяця року складалося з людських фігур, що займалися яким-небудь сезонним, частіше сільськогосподарським, заняттям. Саме такі зображення знаходимо у братів Лімбург, які створили «Розкішний часослов герцога Беррійського» –

найвідоміше відображення річних сезонів, що складається з дванадцяти мініатюр, створених у XV столітті.

Однак справжнім новатором цього жанру став нідерландський художник Пітер Брейгель Старший, який провів паралелі між станом природи та вічним циклом людського життя; селянськими турботами та людськими заняттями, пов'язаними з сезонами року. Брейгель начебто створив новий архетип цього сюжету. Європейський живопис ще не знав такого глибокого проникнення в таємниці природи [2, р. 242-243].

В 1565 році Пітер Брейгель отримав замовлення від антверпенського багатія та колекціонера Ніколоса Йонгелінка на цикл картин «Пори року» для його нового будинку. Досі не існує єдиної точки зору, скільки ж полотн входило в цей цикл. Є навіть гіпотеза, що їх було дванадцять за кількістю місяців року [5]. Однак, до нас дійшло лише п'ять його робіт з названого циклу, при цьому вони ще й розрізнені. Три з них знаходяться у Відні в музеї історії мистецтв: «Мисливці на снігу», «Похмурий день» та «Повернення стад». «Сінокіс» знаходиться в Празі у зібранні Лобковицького палацу, а «Жнива» – в Нью-Йорку в музеї Метрополітен. Мистецтвознавці вважають, що була ще як мінімум одна картина з циклу, присвячена березню та квітню. Це був час Пасхи, яку в Нідерландах вважали початком року. Нажаль, картина не зберіглася. Далі йде «Сінокіс», присвячений травню та червню; «Жнива», уособлюють липень та серпень; «Повернення стад», пов'язане з вереснем та жовтнем; «Мисливці на снігу», присвячені листопаду та грудню і, нарешті, «Похмурий день», що уособлює січень та лютий. Кожна пора року у Брейгеля – неповторний стан землі та неба. А також з'являються фігури людей, заняття яких визначаються часом року. Так, найвідоміша робота циклу – це «Мисливці на снігу» – один з перших зимових пейзажів в європейському живописі. В центрі композиції – повернення трьох втомлених, похмурих мисливців додому після невдалого полювання (лише одна худа лисиця за плечима одного з них). Пітер Брейгель позиціонує людину як частину природи. Пейзажі художника вражають своєю величиною, але при цьому вони на подив затишні та майстерно відображають атмосферу Нідерландів XVI століття. Цим роботам майстра вже 460 років! Але вони, як і раніше, відрізняються сучасним світосприйняттям та свідомістю.

В 1573 році італійський художник Арчімбольдо створив дуже цікавий живописний цикл «Пори року» [3]. Так, весну він зобразив як прекрасну молоду жінку, обличчя якої складено з квітів, трав та листя. Літо зображено в образі чоловіка, обличчя якого створено різноманітними овочами. Так, його ніс – це великий кабачок, брови – колосся з зерном, щоки – великі рожеві персики, губи – стручки гороху, а зачіска – з переплетіння спілих вишень, слив, винограду та листя. Осінь зображено у вигляді немолодого чоловіка з лисиною, яку уособлює гарбуз, вуха – у вигляді грибів, ніс – велика спіла груша і таке інше. А зиму зображено вже навіть і не людиною, а дерев'яним чудовиськом, пеньком в обрамленні осіннього листя [1, с. 11-12]. Пензлю Арчімбольдо належать і дуже оригінальні зображення природних стихій. Так, воду зображено у вигляді фігури, яку тільки по зображенню сережок та перлинного намиста на шії можна вважати

жінкою. На картині «Вода» з музею мистецтв у Відні ми бачимо істоту, створену з риб, крабів, омарів, коралів у вигляді волосся тощо. А землю художник зобразив як чоловіка, тіло якого утворюють складним переплетенням найрізноманітніші фігури тварин. Так, щок – це голова слона, шия – тілець, плечі – лев, волосся на голові – це олені, лані, лосі, коні і таке інше. Картину «Земля» художник намалював близько 1570 року і зараз вона знаходиться у приватній колекції. Як бачимо, Арчімбольдо дещо порушив сталі античні канони і зобразив свої пори року та природні стихії зовсім по-новому. Ці несподівані натюрморти дуже цікаво роздивлятися та кожного разу знаходити щось нове.

Не менш оригінально підійшов до проблеми відображення різних сезонів року і видатний фламандський художник XVII століття Франс Снейдерс. В 1618 році він отримав крупне замовлення на чотири великих картини у вигляді різноманітних «лавок». Досі йдуть суперечки: хто ж саме став цим крупним замовником [4]. За однією з версій це був єпископ Антоніо Тріста, який хотів прикрасити ними обідню зону в своєму палаці. За другою версією замовником був багатий буржуа Жан ван Оффен, який займався збиранням податків саме з різників торгівельних лавок і подібні картини мали розказати про його основне заняття, підкреслити статус та прикрасити його дім в Брюсселі. Як би там не було, за три роки Снейдерс написав чотири величезних полотна розміром більше ніж два на три метри, на яких він майстерно відобразив чотири пори року, чотири природні стихії (повітря, вода, вогонь, земля) та п'ять людських почуттів (зір, смак, слух, нюх та дотик).

Так, весну представлено у вигляді овочевої крамниці. На полотні переважають зелені кольори, як і завжди весною. На картині «Овочева лавка» зображено все, що пов'язано з природною стихією землі. Перед нами розташована велика кількість найрізноманітніших овочів. Серед них: капуста, огірки, морква, цибуля, спаржа, гриби тощо. Ми бачимо весь цей достаток (зір), навіть в якійсь мірі відчуваємо, як всі ці овочі пахнуть (нюх). Зліва кін, якого привабив запах свіжої зелені, торкається (дотик) та смакує (смак) молодою капустою. А написано все так майстерно, що ми навіть чуємо (слух) хрускіт капустяного листа. Ці спостереження можна продовжувати нескінченною. Праворуч продавщиця овочів веде бесіду з покупницею, пропонуючи їй свій товар (зір, слух, дотик). Біля них у вазоні стоять квіти (нюх). Цікаво, що в букеті одночасно знаходяться тюльпани, лілії та троянди, які ніяк не можуть цвісти в одну пору року та стояти разом у вазоні. Тюльпани – це квіти весни, а лілії та троянди – літа. Скориставшись тим, що жінки жваво обговорюють овочевий товар, маленький злодій викрадає у покупниці гроші з гаманця (дотик, слух, зір). Тобто натюрморт поступово перетворився ще й в побутову сценку.

Літо представлено у вигляді фруктові лавки. Тут зображено справжній «лукуллів банкет». Перед нами в великих та малих кошиках, тарілках, тацях та блюдах розташована велика кількість різноманітних фруктів (зір): абрикоси, сливи, яблука, гранати, груші, вишні, різнокольоровий виноград, персики, горіхи, порічка, ожина, інжир, суниці тощо. Змальовані вони так майстерно та реалістично, що ми навіть відчуваємо їх запах (нюх), бачимо, які вони ніжні та

стиглі на дотик та смак. На передньому плані зображені білка та мавпа, які не поділили між собою абрикоси (дотик), що падають з прилавка з полотна просто на нас. Мавпа незадоволено кричить, а біля неї прямо на глядачів гавкає маленький песик (слух). «Фруктова лавка» Снейдерса асоціюється зі стихією вогню, бо на картині багато червоних кольорів, перестиглих фруктів, що асоціюються зі спекою.

Осінь відображено художником у вигляді лавки дичини, бо пора мисливства завжди настає саме восени. Серед впольованого багато птиці, тому «Лавка дичини» асоціюється саме з повітрям, де і літають птахи. Фактуру впольованих тварин змальовано дуже реалістично (дотик). Це різноманітні олені, кабани, косулі, зайці. На передньому плані зображено білосніжного впольованого лебедя, при цьому ніде немає крапель крові, ран (зір). Все реалістичне, але без будь-яких страшних поранень. Натюрморти Снейдерса неможливо назвати мертвою природою. На них завжди присутні живі істоти. Так, поряд з впольованими фазанами, рябчиками, куріпками, маленькими пташками зображено живих курей та півня, правда, всі вони знаходяться в клітці. А поряд – великий собака, який гучним гавкотом (слух) проганяє перелякану кішку. Собаку намагається заспокоїти хазяїн крамниці (зір, слух), який саме викладав з величезного кошика різноманітних впольованих птахів (дотик, нюх).

І, нарешті, зиму представлено у вигляді «Рибної лавки», яка асоціюється з природною стихією води. Риба – холодна істота, тому її традиційно пов'язували саме с зимою. На прилавку нагромаджено рибу різних сортів, краби та лобстери. Тут же на підлозі художник намалював в кошиках та блюдах черепах, скатів, раків, молюсків та морських котиків. Зліва молодий робітник виливає з відра в дерев'яний чан живих річних вугрів. Хазяїн крамниці розрізає на шматки лосося та сьомгу. Дари моря заповнили собою весь простір полотна. Саме рибні крамниці Снейдерс писав доволі часто. І завжди в таких лавках обов'язково присутні: рибний розвал, одна або кілька фігур людей та пейзаж на задньому плані. Так, на цьому полотні на задньому плані – зображення річки Шельди та порту Антверпена, куди припливають кораблі з рибою та її розгрузка. Але в першу чергу «Рибна лавка» – це натюрморт з найрізноманітнішою рибною продукцією, що намальована з дивовижною зоологічною точністю. І знову ж таки, ліворуч намальовано живу істоту – кішку, яка вносить емоційний елемент в картину.

Цікаво, що якщо розташувати всі чотири картини в ряд, то прилавок буде знаходитися на одному рівні, створюючи одну величезну крамницю, де можна знайти будь-які істівні запаси. Різноманітність дарів природи просто вражає уяву глядачів. У Снейдерса все намальоване ним живе, все має свою історію та сюжет. Тому його лавки – це не мертва природа – «nature morte», а німецьке «stilleben» – тихе життя.

Таким чином, ще в давнину в образотворчому мистецтві склалися певні канони в зображенні різних сезонів року. Однак деякі художники їх порушували, створюючи при цьому щось зовсім нове, ні на кого несхоже, доповнюючи або навіть змінюючи всі сталі канони. Звісно, це були найобдарованіші митці, такі як

Пітер Брейгель Старший, Арчімбольдо, Франс Снейдерс та інші. Пори року та природні стихії на їх картинах отримали нестандартне вирішення та зображення. І хоча пройшла вже не одна сотня років, їх творчість і донині залишається цікавою, сучасною, хвилюючою наше уявлення та такою, що викликає інтерес у всіх нових поколінь прихильників класичного живопису.

Список літератури

1. Хорошев О. Деякі проблеми виникнення та розвитку європейського натюрморту. Старожитності Лукомор'я. 2025. № 1 (28). С. 7-27.
2. Gibson W. *Mirror of the Earth: The World Landscape in Sixteenth Century Flemish Painting*. Princeton: Princeton University Press, 1989. 364 p.
3. Kaufmann Tomas. *Arcimboldo: Visual Gokes, Natural History and Still-Life Painting*. University of Chicago Press, 2009. 313 p.
4. Robels Hella. *Frans Snyders*. München: Deutscher Kunst Verlag, 1989. 592 p.
5. Sellink M. *Bruegel: The Complete Paintings, Drawings and Prints*. Ghent: Ludion, 2007. 304 p.